Wojciech Fliegner

Wybrane aspekty regionalnej strategii budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego

Ekonomiczne Problemy Usług nr 67, 531-539

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

NR 650 EKONOMICZNE PROBLEMY USŁUG NR 67 2011

WOJCIECH FLIEGNER
Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

WYBRANE ASPEKTY REGIONALNEJ STRATEGII BUDOWY I ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Wprowadzenie

Wizja Polski jako nowoczesnego państwa członkowskiego rozszerzonej Unii Europejskiej stawia wysokie wymagania projektom strategicznego rozwoju polskich regionów, muszą one bowiem nie tylko nadrabiać zapóźnienia, ale i starać się sprostać wyzwaniom przyszłości, aby stać się aktywnymi uczestnikami wieloletnich procesów budowy nowoczesnej Europy, zdolnej do konkurencji w skali globalnej. Jednym z najważniejszych strategicznych kierunków rozwoju Europy jest budowa społeczeństwa informacyjnego[1].

Ogólny mechanizm powstawania społeczeństwa informacyjnego jest następujący: postęp naukowo-techniczny w informatyce, telekomunikacji i elektronice prowadzi do nowych rozwiązań biznesowych, które są wprowadzane do gospodarki w postaci nowych form, środków, metod i organizacji pracy. Zmiana stylu pracy wraz z ofertą nowych produktów i usług, w szczególności cyfrowych świadczonych przez sieć, wpływa na zmianę stylu życia. Równolegle nowe możliwości techniczne, zmiany gospodarcze i zmiany stylu pracy i życia wpływają na zmianę organizacji społeczeństwa i jego instytucji.

---

[1] Społeczeństwo informacyjne to społeczeństwo, które stosuje różnego rodzaju nowoczesne technologie, służące gromadzeniu, analizowaniu, przesyłaniu i wykorzystywaniu informacji. Definicja ta nie obejmuje oczywiście wszystkich przejawów społeczeństwa informacyjnego, a bardziej wyrafinowane próby definiowania zawarte są w: F. Webster: *Theories of the Information Society*, Routledge, New York 1995. Autor ten wyróżnia pięć możliwych podejść do definiowania społeczeństwa informacyjnego: technologiczne, gospodarcze, zawodowe, przestrzenne i kulturowe.

Kluczem do opracowania regionalnej strategii budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego[2] jest odpowiedź na pytanie o miejsce mieszkańca danego regionu w realiach społeczeństwa informacyjnego, elektronicznej gospodarki[3] i gospodarki opartej na wiedzy[4], uwzględniająca jego występowanie w rolach: pracownika, konsumenta i obywatela.

Celem regionalnej strategii budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego powinno być przedstawienie wyzwań, jakie stoją przed społecznością danego regionu ze względu na dokonujące się w świecie trzy współzależne transformacje: kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego, przejście do elektronicznej gospodarki i powstawanie gospodarki opartej na wiedzy. Te transformacje są powszechnie uważane za decydujące o rozwoju świata, w szczególności jego najbardziej rozwiniętej części, dlatego konieczne jest ich uwzględnienie w planach rozwojowych poszczególnych regionów. Tworząc omawiany tu rodzaj strategii, należy zatem wskazać główne, strategiczne cele związane z tymi transformacjami oraz obszary koncentracji działań rozwojowych, aby te cele osiągnąć. Te cele strategiczne to: niedopuszczenie do wystąpienia zjawiska społecznego wykluczenia oraz zapewnienie zatrudnienia w warunkach transformacji gospodarki regionu w gospodarkę elektroniczną opartą na wiedzy. Wskazano, że środkiem do osiągnięcia tych celów jest koncentracja wysiłków w dwóch obszarach: edukacji i sektorze publicznym. Edukacja jest tutaj rozumiana bardzo szeroko – jako edukacja dzieci i młodzieży oraz dorosłych, stacjonarna w szkołach różnego szczebla i realizowana zdalnie przez media elektroniczne, we wszystkich możliwych dziedzinach – ekonomii, prawa, finansów, medycyny, kultury, spraw międzynarodowych, politycznych, naukowych itp. Również sektor publiczny jest rozumiany szeroko, chociaż ze względu na regionalny charakter strategii największy nacisk powinien być położony na działania władz i instytucji samorządowych.

Zawartość konkretnej regionalnej strategii budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego powinna być pochodną stopnia rozwoju społeczeństwa informacyj-

---

[2] Niniejszy artykuł jest syntezą prac dotyczących strategii dla regionu Wielkopolski.

[3] Gospodarka elektroniczna to taka, w której procesy biznesowe są realizowane z powszechnym wykorzystaniem produktów i usług cyfrowych. Mówiąc o produktach i usługach cyfrowych, mamy na myśli przede wszystkim tworzenie treści cyfrowych (*content*).

Gospodarka elektroniczna w naturalny sposób zmierza do globalizacji, ponieważ Internet w odniesieniu do produktów i usług cyfrowych znosi ograniczenia wynikające z odległości. Globalizacja oznacza dla gospodarki regionalnej szansę wyjścia na rynki globalne, ale i zagrożenie pojawienia się na lokalnym rynku nowej konkurencji spoza tego rynku.

Z gospodarką elektroniczną bezpośrednio jest związana administracja elektroniczna, która posługuje się metodami realizacji procesów w kontaktach z osobami fizycznymi, przedsiębiorstwami i urzędami bardzo podobnymi do tych stosowanych w e-biznesie.

[4] Gospodarka jest oparta na wiedzy, jeśli dominują w niej produkty i usługi, których wartość rynkowa zależy w przeważającym stopniu od wiedzy, a nie od materiałów, energii lub pracy fizycznej ludzi.

nego w danym regionie. Proponuję wykorzystanie tutaj wyników badań związanych z tzw. koncepcją „cyklu życia" społeczeństwa informacyjnego zaproponowaną przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)[5] oraz wyników badań dotyczących regionalnych aspektów gospodarki opartej na wiedzy w Polsce[6].

Analizowany tu rodzaj strategii powinien wpisywać się w priorytety strategii rozwoju danego regionu określone na podstawie hierarchicznego układu celów[7]. Zgodnie z tym układem celów, nadrzędna jest poprawa jakości życia. Celowi temu służy praca. Równocześnie do stworzenia odpowiedniej liczby miejsc pracy potrzebna jest przedsiębiorczość, a ta w istotnym stopniu zależy od infrastruktury i edukacji społeczeństwa. Sama zaś regionalna strategia budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego jest w strategii rozwoju danego regionu jedną ze składowych definiujących (w powiązaniu z regionalną strategią innowacji, strategią zatrudnienia, strategią rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, strategią rozwoju oświaty, programem ochrony środowiska i innymi dokumentami strategicznymi) politykę regionalną.

Warto zaznaczyć, że taka strategia powinna mieć charakter otwarty i – podobnie jak wszystkie dokumenty strategiczne – powinna podlegać systematycznej aktualizacji oraz bieżącemu monitorowaniu.

1. Cele polityki regionalnej

Regionalna strategia budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego powinna obejmować dwa główne cele, niezbędne dla długofalowego rozwoju regionalnego:

– niedopuszczenie do wystąpienia zjawiska społecznego wykluczenia,

---

[5] Por. *Defining and Measuring e-Commerce: A Status Report*, OECD, Paris 1999, http://www.brookings.edu/ES/research/projects/productivity/workshops/19990924_02.pdf. W raporcie tym wyróżniono trzy stadia rozwoju społeczeństwa informacyjnego (SI): stadium gotowości (IS *readiness*), rozwoju/wzrostu (IS *growth*) i wpływu (IS *impact*). W pierwszym etapie najistotniejszą rolę odgrywają czynniki umożliwiające rozwój SI, takie jak zasoby i umiejętności związane z rozwojem SI. W kolejnych fazach znaczenia nabierają czynniki związane z dostępnością i wykorzystaniem technologii informacyjnych przez podmioty gospodarcze i gospodarstwa domowe oraz z ekonomiczno-społecznym oddziaływaniem SI, w tym technologii. W innych moich pracach zawarta jest próba opracowania miar zróżnicowania regionalnego związanych z tymi trzema fazami cyklu życia SI. Otrzymane wyniki pokazują, że istnieją znaczące rozpiętości wewnątrzkrajowe w rozwoju SI.

[6] Z. Chojnicki, T. Czyż: *Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.

[7] Realizacja celów strategicznych i operacyjnych nie wyczerpuje listy celów, jakie należy osiągnąć w perspektywie czasowej określonej przez strategię rozwoju regionu. Część celów wyłamuje się ze skonstruowanej struktury hierarchicznej, przyjmując horyzontalną względem niej pozycję. Są nimi: ład przestrzenny, zrównoważony rozwój, społeczeństwo informacyjne, innowacje oraz integracja regionu z europejską i globalną przestrzenią społeczno-gospodarczą.

– zapewnienie zatrudnienia w warunkach transformacji gospodarki regionu w gospodarkę elektroniczną opartą na wiedzy.

Największym zagrożeniem, jakie niesie ze sobą kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego, jest problem wykluczenia[8]. Uważa się, że przyczyną takiego wykluczenia jest zjawisko tzw. *digital divide*, czyli podział społeczeństwa na tych, którzy mają dostęp do technik cyfrowych, i tych, którzy go nie mają, a więc eksponuje się tylko stronę techniczną zagadnienia. Prawdziwą przyczyną wykluczenia jest jednak nienadążanie za rozwojem. Problem ten dotyczy zarówno pojedynczych osób, mniejszych społeczności, na przykład pewnych grup zawodowych, jak i całych krajów.

Mechanizm wykluczenia społecznego jest następujący: pewna społeczność, która nie nadąża za rozwojem, przestaje rozumieć reguły otaczającego ją świata, wymagania, jakie się stawia jej członkom (w szczególności na rynku pracy), zjawiska gospodarcze, sposób funkcjonowania państwa, politykę wewnętrzną i międzynarodową, a także własne prawa i możliwości. Ze względu na ten brak rozumienia grupa ta zaczyna się sama izolować – uznawać za ludzi gorszej kategorii, rezygnować z ambicji, rządzić własnymi prawami i żyć własnym życiem. Ta izolacja jest równoznaczna z wykluczeniem z aktywnej, rozwijającej się części społeczeństwa, która szybko ucieka do przodu, powiększając dystans. Co gorsze, takie wykluczenie może być dziedziczne, odbierając dzieciom już na starcie szanse na rozwój, a tym samym życie na odpowiednio wysokim poziomie.

W społeczeństwie informacyjnym czymś nowym jest dynamizm zagrożenia wykluczeniem, który jest pochodną sytuacji, w której postęp w zakresie wykorzystania technologii teleinformatycznych jest bardzo dynamiczny i przebiega równolegle w wielu dziedzinach, zmieniając standardy pracy, komunikacji interpersonalnej, rozrywki czy życia publicznego. Całe grupy społeczne, na przykład zawodowe, dobrze prosperujące w dłuższym okresie, mogą nagle być zagrożone wykluczeniem ze względu na pojawiające się nowe technologie, nowe rozwiązania biznesowe lub nową konkurencję. W efekcie w grupie ludzi wykluczonych, ogarniętych w dużym stopniu bezrobociem, bez środków do godnego życia, mających poczucie nieprzydatności, dyskryminacji i braku perspektyw pojawia się podatność na populizm i manipulacje, a w konsekwencji na agresję i ekstremizm. Z kolei w grupie ludzi aktywnych, w warunkach wykluczenia społecznego pojawia się frustracja z powodu obciążeń na rzecz ludzi wykluczonych. Reasumując – bez aktywniej polityki dotyczącej zjawiska wykluczenia społecznego ma ono naturalną tendencję do pogłębiania się, co w konsekwencji grozi zahamowaniem rozwoju regionu.

---

[8] Problematyka społecznego wykluczenia pojawia się w licznych opracowaniach związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego, zob. np. W. Borucki, Springer A.: *Digital Divide w społeczeństwie informacyjnym*, w: D. Bem (red.): *Internet 2007*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2007; J. Papińska-Kacperek (red): *Społeczeństwo informacyjne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.

Działanie władz samorządowych (i organów państwa) ma tu kluczowe znaczenie dla pobudzania aktywności społecznej i dawania szans rozwojowych ludziom wykluczonym i zagrożonym wykluczeniem.

Jednocześnie proces transformacji gospodarki regionu w gospodarkę elektroniczną opartą na wiedzy oraz powstawania społeczeństwa informacyjnego wywiera wieloaspektowy wpływ na funkcjonowanie rynku pracy:

- technologie informacyjne generują popyt na wykonywanie pracy w sektorze tworzenia, przekształcania i eksploatacji tychże technologii;
- zmieniają się możliwości funkcjonowania tradycyjnych działów gospodarki wytwarzających standardowe produkty i usługi, które wynikają ze skokowego wzrostu możliwości uzyskiwania i przetwarzania informacji;
- pojawiają się zmiany w strukturze popytu finalnego gospodarstw domowych, które znacząco zmieniają preferencje w odniesieniu do dóbr i usług, zaspokajających tradycyjne i nowe potrzeby;
- zmienia się struktura popytu finalnego ze strony szeroko rozumianego sektora publicznego;
- wyraźne wyższe zaawansowanie procesu powstawania społeczeństwa informacyjnego w krajach bardziej rozwiniętych wpływa istotnie na relacje handlowe polskich przedsiębiorstw, a przez nie – na wewnętrzną strukturę produkcji i zatrudnienia;
- wszystkie powyższe zmiany, w szczególności technologiczne, powodują zmiany produktywności pracy i kapitału, wywierają zatem wpływ na dynamikę wzrostu gospodarczego i proporcje użytych czynników produkcji, a zatem i ich relatywne ceny, jak również na stopień wykorzystania potencjalnych zasobów pracy oraz proporcje czasu pracy i czasu wolnego.

2. Priorytetowe obszary koncentracji działań

W regionalnej strategii budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego można wskazać edukację i sektor publiczny jako dwa główne obszary priorytetowe, w których powinna nastąpić koncentracja środków i wysiłków.

Edukacja jest głównym obszarem koncentracji wysiłków transformacyjnych z trzech powodów:

- ponieważ od wykształcenia mieszkańców regionu zależy transformacja gospodarki regionu w gospodarkę opartą na wiedzy. Tylko osoby odpowiednio wykształcone, mające wiedzę i umiejętności aktualnie potrzebne na rynku znajdą pracę i będą w stanie wytwarzać produkty oparte na wiedzy. Innymi słowy, bardziej niż kiedykolwiek od poziomu edukacji będzie zależeć efektywność gospodarki w regionie;

– ponieważ od wykształcenia społeczeństwa będzie zależał popyt na produkty i usługi oparte na wiedzy, a od popytu wewnętrznego na te produkty i usługi będzie w dużej mierze zależał rozwój gospodarczy;
– ponieważ wykształcenie jest kluczowym czynnikiem rozwiązania wspomnianego już problemu wykluczenia społecznego.

Ze względu na gwałtowny i stały postęp naukowo-techniczny, objawiający się nowymi produktami i usługami, a także nowymi metodami i organizacją pracy, a w konsekwencji coraz to nowymi wymaganiami stawianymi pracownikom, w społeczeństwie informacyjnym konieczne będzie zapewnienie ludziom możliwości kształcenia się w ciągu całego życia[9]. Realizacja tego celu napotka kilka barier różnej natury:

– barierę dostępu do komputerów, telefonów, telewizji cyfrowej i innych urządzeń elektronicznych dołączonych do sieci jako podstawowych narzędzi dostępu do informacji;
– barierę dostępności zasobów informacyjnych opracowanych w taki sposób (język, komunikatywność, aktualność itp.), aby dawały użytkownikom tych zasobów możliwość rozwoju;
– barierę wysokich kosztów dostępu zarówno do infrastruktury komunikacyjnej, jak i samej informacji;
– bariery mentalnościowe u ludzi, w szczególności niewiarę we własne możliwości rozwoju i niechęć do podejmowania wysiłku własnego rozwoju.

Wykształcenie społeczeństwa nie może być traktowane wyłącznie jako indywidualna sprawa uczących się, musi stać się celem strategicznym. Konieczne jest zatem pilne wypracowanie nowego modelu rynku usług edukacyjnych obejmującego: twórców edukacyjnych treści informacyjnych, producentów indywidualizowanych materiałów dydaktycznych, brokerów lub integratorów tworzących produkty dydaktyczne oczekiwane przez uczących się, partnerów do współpracy w trakcie aktywnego korzystania z produktów dydaktycznych, osób oceniających kwalifikacje uzyskane przez uczących się, osób certyfikujących uzyskiwane kwalifikacje.

Utworzenie takiego rynku usług edukacyjnych powinno rozpocząć się od zbudowania publicznych zasobów treści edukacyjnych w różnych dziedzinach, potrzebnych w gospodarce, dostępnych przez sieć dla wszystkich zainteresowanych. Treści te mogłyby być nie tylko bezpłatnie, bezpośrednio wykorzystywane w samokształceniu, lecz również – na określonych zasadach – indywidualizowane, integrowane i przetwarzane przez dostawców usług edukacyjnych. Dzięki takiemu podejściu można by uzyskać znacznie większy efekt z tych samych publicznych pieniędzy, ponieważ z jednej strony takie działanie otworzy wspomniany rynek usług edukacyjnych, a z drugiej da znaczący efekt mnożnikowy. Sfinansowanie

[9] Uważa się, że co 5–10 lat konieczna będzie zmiana zawodu lub zmiana wymaganych kompetencji zawodowych.

publicznych zasobów treści edukacyjnych stworzyłoby szanse dotarcia z edukacją do osób zagrożonych społecznym wykluczeniem.

Sektor publiczny powinien stać się drugim, obok edukacji, głównym obszarem koncentracji wysiłków transformacyjnych z czterech powodów:

- ponieważ w nowej, elektronicznej gospodarce sektor publiczny działający w stary („papierowy") sposób jest hamulcem rozwoju gospodarczego, a działający w nowy („elektroniczny") sposób jest stymulatorem rozwoju gospodarczego;
- ponieważ przekształcony sektor publiczny stosujący technologie elektronicznego biznesu stanowi wzorzec dla przedsiębiorstw, standaryzuje elektroniczną wymianę informacji i propaguje wiedzę o nowych, elektronicznych sposobach realizacji procesów biznesowych, przez co ułatwia przedsiębiorstwom, szczególnie małym i średnim, uczestnictwo w gospodarce elektronicznej;
- ponieważ sektor publiczny łatwiej niż inne sektory może stosować techniki elektronicznego biznesu. Wynika to z faktu, że sektor ten operuje głównie na dokumentach, a dokumenty mogą doskonale funkcjonować w formie elektronicznej;
- ponieważ dostosowanie sektora publicznego do wymagań elektronicznej gospodarki otwiera rynek produktów i usług wysoko zaawansowanych technologicznie, zapewniając zatrudnienie ludzi i zwiększenie potencjału gospodarczego regionu.

Dostosowywanie sektora publicznego do wymagań elektronicznej gospodarki obejmuje następujące cztery główne zagadnienia[10]:

- procesową organizację sektora publicznego,
- świadczenie usług przez sieć,
- algorytmizację procedur,
- tworzenie i udostępnianie zasobów informacyjnych.

Dzięki działaniom w obszarach edukacji i sektora publicznego znaczące zmiany obejmą ochronę zdrowia, ochronę środowiska przyrodniczego człowieka, kulturę i rozrywkę oraz naukę. Stosowanie do zarządzania w tych dziedzinach (w dużym stopniu związanych z sektorem publicznym) nowoczesnych środków i metod teleinformatycznych oraz dostarczanie mieszkańcom regionu wiedzy z tych dziedzin metodami teleinformatycznymi (obszar edukacji) będzie miało duże znaczenie w działaniach zmierzających do uzyskania społecznej akceptacji dla powstania społeczeństwa informacyjnego, gdyż są to dziedziny, w których postęp jest bezpośrednio odczuwany przez obywateli. Jednocześnie wdrażanie w tych dziedzinach

[10] Por. W. Cellary: *Dostosowanie administracji do wyzwań gospodarki elektronicznej*, „Elektroniczna Administracja" 2007, nr 4.

nowoczesnych systemów informatycznych i świadczenie nowych usług otwiera rynek dla gospodarki opartej na wiedzy.

Podsumowanie

Przeznaczenie kilkuset milionów złotych z regionalnego programu operacyjnego na budowę sieci teleinformatycznej, zapewniającej dostęp do Internetu w regionie, spełniać będzie warunki racjonalności wydatkowania środków publicznych tylko w przypadku zrównoważenia tych działań poprzez realizację regionalnej strategii budowy i rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Nie negując w żadnych stopniu znaczenia sieci telekomunikacyjnych, to nie bezpośrednio od nich, tylko od usług świadczonych za ich pomocą będzie zależeć efekt społeczny i gospodarczy. Dlatego tak ważne jest budowanie zrozumienia dla działań służących do zbudowania społeczeństwa informacyjnego i to zarówno wśród rządzących (na wszystkich szczeblach), jak i rządzonych. Podejście zaproponowane w niniejszej publikacji sugeruje skoncentrowanie wysiłków w obszarze edukacji i sektora publicznego.

Literatura

1. Borucki W., Springer A.: *Digital Divide w społeczeństwie informacyjnym*, w: D. Bem (red.): *Internet 2007*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2007.
2. Cellary W.: *Dostosowanie administracji do wyzwań gospodarki elektronicznej*, „Elektroniczna Administracja" 2007, nr 4.
3. Chojnicki Z., Czyż T.: *Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.
4. *Defining and Measuring e-Commerce: A Status Report,* OECD, Paris 1999, http://www.brookings.edu/ES/research/projects/productivity/workshops/.
5. Papińska-Kacperek J. (red.): *Społeczeństwo informacyjne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
6. Webster F.: *Theories of the Information Society*, Routledge, New York 1995.

SELECTED ASPECTS OF THE REGIONAL STRATEGY FOR INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT

Summary

Among the most important challenges that regional strategies has to face is transformation to the information society and the electronic, knowledge-based economy. The characteristic feature of the previous pro-development policy at regional level was a preference for "hard" infrastructure investments, which was of course a basic but insufficient requirement for economic elicitation and the rise of desired competitiveness. Such approach, most common among the authorities, brought about negligence of wide range of other tools adjusted to local conditions. That is because most of the information society development plans pay attention to expansion of IT-infrastructure, instead of building the adequate social awareness, which will allow the effective use of modern technology.

Translated by Wojciech Fliegner